

Blended learning na uczelni – z punktu widzenia studenta, nauczyciela i designera kursu

Justyna Truskolaska, Nasturcja Toruj, KUL

Adnotacja W artykule wyjaśniono pojęcia e-learningu i blended learningu głównie w aspekcie dydaktycznym. Przedstawiono zalety i wady e-learningu z punktu widzenia nauczyciela akademickiego, studenta oraz designera kursu, zarówno z teoretycznego, jak i empirycznego punktu widzenia. Wnioski z artykułu pozwalają określić e-learning oraz blended learning jako nowoczesną i przyszłościową formę nauczania w szkolnictwie wyższym.

Ključové slová: e-learnig, blended learning, e-edukacja, szkoła wyższa

1. Wprowadzenie - e-learning i blended learning ?

„Termin e-learning obejmuje całość procesów związanych z nauczaniem i uczeniem się w środowisku i za pośrednictwem nowoczesnych technologii informacyjnych, zwłaszcza Internetu. E-learning jest interaktywnym procesem kształcenia, który poprzez dostępne środki techniczne umożliwi realizację określonych relacji pomiędzy wykładowcą (tutorem) i studentem, a także pomiędzy poszczególnymi studentami w grupie” (Szawłowska, 2013, s. 48). Proces nauczania – uczenia się może być prowadzony jedynie poprzez internet (np. na platformach edukacyjnych takich jak „e-kul”), z wykorzystaniem różnorodnych nowoczesnych środków technicznych (np. interaktywnych programów do nauki języków) lub też może być połączony z nauczaniem w tradycyjnej klasie szkolnej czy sali uniwersyteckiej. W tym ostatnim przypadku mamy do czynienia z tzw. blended learning, czyli nauczaniem łączonym czy mieszanym.

Można dyskutować, czy e-learning i blended learning są metodami, formami czy środkami dydaktycznymi. Sam komputer i program jako przedmiot materialny mógłby być potraktowany jako środek dydaktyczny. Przy nauczaniu zdalnym możemy korzystać zarówno z metod werbalnych, poglądowych oraz aktywizujących, a nawet problemowych (Kupisiewicz, 2012, s.97) - wobec tego wydaje się, że z punktu widzenia dydaktyki, e-learning jest czymś szerszym niż metoda dydaktyczna – można bowiem w jego ramach wykorzystywać szerokie spektrum metod. Być może więc e-learning można rozumieć jako formę kształcenia, obok tradycyjnej formy klasowo-lekcyjnej lub obok form stacjonarnej i korespondencyjnej (Okoń, 2004, s.111). Jednakże, biorąc pod uwagę kryterium liczby uczestników procesu dydaktycznego, zawierałby e-learning zarówno formy pracy indywidualnej, grupowej, jak i zbiorowej.

Charakterystyczną cechą e-learningu jest prowadzenie procesu kształcenia w zupełnym bądź częściowym oderwaniu od ram fizycznie istniejącej klasy szkolnej. Ta forma nauczania może być prowadzona dla indywidualnych odbiorców lub rozproszonej grupy, która nie ma ze sobą styczności „face to face”, jak w tradycyjnym nauczaniu szkolnym i akademickim. Charakterystyczne jest także stałe wykorzystanie w e-learningu nowoczesnych technologii informacyjnych i środków technicznych.

Odrębnym pytaniem jest, czy zbiorowość ludzi stanowiąca studentów jednego kursu jest grupą w sensie socjologicznym i wychowawczym. Ważne z punktu widzenia nauk społecznych, a zwłaszcza pedagogiki byłoby zbadanie, jak takie „rozproszone grupy kursantów” funkcjonują, jak kształtują się w nich relacje społeczne, a także czy i w jaki sposób mogą oddziaływać wychowawczo na osobę uczącą się.

2. E-learning - odbiorcy, tematyka i narzędzia

W niniejszym artykule poruszone zostaną przede wszystkim wady oraz zalety e-learningu w kształceniu na wyższej uczelni. Należy jednak przynajmniej wspomnieć o tym, że może on być wykorzystywany także przez inne instytucje. Na , szkoły: Prywatne Katoickie Liceum i Gimnazjum im. ks. Kazimierza Gostyńskiego w Lublinie wykorzystuje e-learning w swoim systemie nauczania.. Można także wykorzystywać e-learning w celach szkoleniowych w firmach zupełnie nie związanych z edukacją. Staje się on także popularny w kursach służących zdobyciu nowych umiejętności, np. interpersonalnych czy językowych. Interesujące jest zastosowanie e-learningu w kształceniu pedagogów (przez Polskie Towarzystwo Dysleksji), w kształceniu nauczycieli (przez Polonijne Centrum Nauczycielskie), czy też w kształceniu służb więziennych (Kalaman, 2012, s. 178; Kalman, Strzelec 2013, s. 159-179).

W rzeczywistości każdą wiedzę teoretyczną można przekazać przy pomocy e-learningu, a w połączeniu z kilkoma spotkaniami stacjonarnymi - także praktyczną. Najistotniejsze jednak są użyte w tym celu narzędzia. Podstawowe to artykuły, testy, quizy, umieszczane odnośniki do zewnętrznych źródeł (takich jak książki czy czasopisma), ale mogą to być także nagrania dźwiękowe, filmy, puzzle, gry, krzyżówki, dyskusje na forach lub czatach czy popularne prezentacje lub blogi. Ostatnio popularne są tzw. *skills pills* – pigułki wiedzy (Dżega, 2013, s. 141). Wszystko zależy od kreatywności i umiejętności prowadzącego.

3. Techniczna strona e-learningu na uczelni wyższej

Osobom, które dotychczas nie korzystały ze zdalnego nauczania może wydać się to skomplikowane. Pojawiają się pytania związane z tym, jaki w sytuacji e-learningu jest kontakt ze studentem? Jak wygląda autorytet prowadzącego? Ile czasu należy na to poświęcić? Czy to nie będzie dla studenta bardziej kłopotliwe?

Ta część artykułu służy wyjaśnieniu, jak technicznie powinno wyglądać to od strony nauczyciela akademickiego. Przede wszystkim należy otworzyć się na nowe możliwości. To pierwszy i zasadniczy krok, ponieważ e-learning znacznie różni się od standardowego nauczania. Przede wszystkim jest on ściśle ustrukturalizowany. Nawet rok przed rozpoczęciem właściwego kursu z danego przedmiotu zaczyna się praca nad jego przygotowaniem. Celem jest ustalenie zagadnień, zakresu wiedzy, literatury i formy przekazania wiedzy. Już samo przygotowanie kursu powinno być wynagrodzone przez uczelnię, ponieważ jest to zajęcie wymagające wysiłku i zaangażowania prowadzącego. Zaletą jednak dobrze pracowanego kursu, co zostanie omówione szerzej w następnej części artykułu, jest konieczność przygotowania go tylko raz. Z tók przygotowanego kursu korzysta się w kolejnych jego edycjach. Musi być to jednak kurs starannie opracowany, uczący tego, czego ma uczyć w założeniu – czyli opisie przedmiotu (Oziewicz, 2013, s.13).

Naturalnie, praca prowadzącego wychodzi dalej niż to, przygotowanie materiałów i samego kursu.. Prowadzący jest autorytetem, mistrzem i przewodnikiem dla swoich studentów. Nie tylko sprawdza i ocenia ich prace zaliczeniowe, nie tylko przekazuje im wiedzę. Bierze aktywnie udział w dyskusjach prowadzonych na forach, odpowiada na zadawane pytania, ocenia aktywność i inspirowanie do pracy. W tej formie, mając wgląd w każdą wypowiedź konkretnego studenta, w każdą jego pracę i w dokłądy czas spędzony na platformie, prowadzący ma możliwość wyłonienia nawet najbardziej nieśmiałyh osób z grupy. Tych, które podczas normalnych zajęć znikają w grupie innych studentów, które są małowmne, introweryczne lub potrzebują więcej czasu na przemyślenie zagadnień lub, po prostu, giną w tłumie. Indywidualny tutoring prowadzony przez wykładowcę nie jest jednak aż tak pracochłorny, jak mogłoby się wydawać. W rzeczywistości – według Oziewicza - zajmuje około cztery do pięciu godzin dziennie, a praca może być wykonywana z każdego miejsca, które posiada dostęp do internetu (Oziewicz, 2013, s.14).

Ostatecznie tym, na co należy zwrócić uwagę jest relacja prowadzący – uczelnia. Sama uczelnia musi ustalić ogólne reguły korzystania z e-learningu oraz wynagrodzenia pracowników, jako że sposób pracy prowadzącego jest zupełnie inny niż w nauczaniu stacjonarnym. Nie można jednak uniknąć wprowadzenia tej metody, a im wcześniej się to stanie – tym lepiej, jako że obecne społeczeństwo żyje w erze cyfrowej (Oziewicz 2013, s.16-17).

4. E-learning – zalety i wady z punktu widzenia studenta

Dla kursanta – osoby uczestniczącej w kursie e-learningowym – taka forma nauki to na początku nowość, próg do przejścia, ale może wyzwanie, z którym trzeba się zmierzyć. Jest to konieczność opanowania nowego narzędzia, ale i szansa na rozwój, opanowanie umiejętności poruszania się w nowym środowisku, poznania nowych ludzi, dyskusji ze specjalistami (być może niedostępnymi w inny sposób).

Możemy wymienić określone zalety i wady e-learningu z punktu widzenia studenta, bez względu na treść konkretnego kursu. Za jedną z większych wad uznaje się często nieprzezroczystość narzędzia informatycznego, zwłaszcza dla starszych uczestników, a co za tym idzie konieczność uczenia się nowego „środowiska technicznego” (obsługi określonej platformy edukacyjnej, programu itd.). Wadą jest również brak bezpośredniego kontaktu z grupą i nauczycielem, relacji twarzą w twarz – bez pośrednictwa „urządzenia”. Minus ten jest zwłaszcza istotny z punktu widzenia studentów nauk społecznych, gdzie ważna jest nie tylko zdobyta wiedza, ale i kompetencje społeczne, np. komunikatywność, w tym umiejętność posługiwania się komunikacją niewerbalną, umiejętność „grania osobowością”, czy tworzenia odpowiedniej atmosfery wychowawczej przez przyszłego nauczyciela - jest to poważny dylemat w przypadku studiowania pedagogiki czy psychologii w systemie e-learningowym. Dużą wadą jest też brak doświadczeń społecznych i zawodowych przeżywanych bezpośrednio w grupie. Chodzi tu zwłaszcza o doświadczenia, które zdobywane są podczas warsztatów, niektórych ćwiczeń czy seminariów. Dla studenta pedagogiki ważne jest nie tylko przeczytanie materiałów, wysłuchanie wykładu, ale również obserwacja uczestnicząca oraz aktywne przeżycie pewnych sytuacji wychowawczych czy dydaktycznych – odczucie na własnej skórze, a także nabycie umiejętności w działaniu (np. umiejętności prowadzenia zajęć z grupami dzieci, młodzieży czy osób starszych).

Należy dodać, że kształcenie w e-learningu wymaga od kursanta większej dyscypliny, z powodu braku codziennych zajęć odbywających się w przestrzeni fizycznej uczelni, podczas których prowadzący mobilizuje do nauki, np. sprawdza obecność, odpytuje, podaje ciekawostki, zachęca własnym przykładem, wciąga do działań naukowych (konferencje, koła naukowe, projekty badawcze).

Dla przykładu podajmy kilka wypowiedzi studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na temat ich obaw związanych z e-learningiem: “Możliwość niezrozumienia pewnych rzeczy, niezrozumienie sedna danego problemu.”, “Można wpaść w pułapkę czasu, nie ucząc się systematycznie.” Jednak najwięcej wypowiedzi dotyczy problemów technicznych: “Ze względu na to, że jest to dla mnie nowa metoda uczenia się, mam obawy, czy dam radę?, czy moja znajomość komputera jest wystarczająca?”, “Boję się, że w czasie rozwiązywania testu może dojść do awarii komputera lub serwera co może skutkować nie ukończeniem testu. Lecz są to obawy czysto techniczne.”

Wydaje się jednak, że e-learning ma więcej zalet niż wad. Ogranicza koszty dojazdów i noclegów osób studiujących poza miejscem zamieszkania, a także koszty materiałów dydaktycznych. Pozwala na oszczędność czasu – brak rozbudowanych czynności organizacyjnych (dojście, sprawdzenie obecności, zaplanowane i niezaplanowane przerwy itp.). E-learning pozwala również na pracę w dowolnym czasie – dla jednego będzie to późny wieczór, a dla innego – weekend. Student może więc dowolnie planować udział w zajęciach i

dostosować go do indywidualnego planu dnia, tygodnia i osobistych zajęć. Ta forma uczenia się pozwala na łatwe zawieranie nowych znajomości z osobami, które odległe fizycznie, mogą okazać się bliskie z punktu widzenia zainteresowań, problemów i doświadczeń. Sprzyja rozwijaniu kontaktów społecznych osobom nieśmiałym, małomównym, czy zamkniętym. Również kontakt ze specjalistami jest ułatwiony – na czacie czy forum możemy porozmawiać z autorytetami w danej dziedzinie, z którymi nie mielibyśmy kontaktu w realnym życiu lub kontakt ten byłby bardzo utrudniony. E-learning ułatwia nam również dostęp do interesujących materiałów internetowych, np. wykładów, filmów, prezentacji, artykułów, które zostały nam wskazane przez specjalistę i w sposób uporządkowany wplecione w program danego kursu. Być może nie dotarlibyśmy do nich w inny sposób, nie wiedzielibyśmy też, na ile są warte poznania. Wśród innych zalet e-learningu wymienia się również: zindywidualizowanie procesu kształcenia, atrakcyjność środowiska technicznego dla osób młodych oraz dużą efektywność przyswajania wiedzy (Szawłowska, 2013, s.53).

Na koniec tego paragrafu podajmy znów kilka przykładów wypowiedzi studentów na temat korzyści, jakie według nich, niesie ze sobą e-learning: “Bardzo dobra sprawa, szczególnie dla osób pracujących i mających czas na naukę np. dopiero wieczorem.”, “W obecnym czasie wiele czasu spędza się przed komputer, nierzadko przeglądając zbędne strony dla "zabicia" nudy, stąd e-learning może być tego lepszą alternatywą.”, “To wygodna forma kształcenia, odpowiada mi ze względu na mniejsze koszty np. dojazdu do uczelni, oraz ze względu na to, że jako matka samotnie wychowująca dzieci i pracująca łatwiej będzie mi pogodzić naukę z moimi obowiązkami.”, “Moim zdaniem nauczanie w formie e-learningu jest doskonałym rozwiązaniem ponieważ można studiować na wymarzonej uczelni, nawet gdy jest ona bardzo oddalona od miejsca zamieszkania.”

5. E-learning w szkole wyższej z punktu widzenia nauczyciela akademickiego

Wiele mówi się o konieczności uczenia się przez całe życie. Wydaje się, że wymóg ten dotyczy zwłaszcza nauczycieli, w tym szczególnie akademickich. Wykładowcy uczelni wyższych muszą być specjalistami, a więc być „na bieżąco” w swojej dziedzinie nauki. Powinni także nadążać za technicznymi nowinkami, które są obecnie środowiskiem życia ich studentów, a przede wszystkim mieć na uwadze nowoczesne trendy w nauczaniu. Jedną z takich współczesnych propozycji jest dla nauczyciela e-learning.

Nie można jednak ukrywać, że ta forma nauczania jest dla wykładowców dużym wyzwaniem. Przede wszystkim spora część z nich to osoby starsze, dla których codzienne korzystanie z Internetu nie jest tak oczywiste i naturalne, jak dla młodych. Jednocześnie wielu z nauczycieli ma już wypracowany swój warsztat pracy i trudno jest im zmienić nagle swoje nawyki. Prowadzenie i przygotowanie kursu e-learningowego wymaga również sporej wiedzy specjalistycznej z zakresu obsługi komputera. Jest to wiedza i umiejętności, które dopiero trzeba zdobywać. Rozporządzenie MNiSW z dnia 25 września 2007 r. wskazuje ponadto, że nauczyciel musi przejść kurs z zakresu tworzenia zajęć e-learningowych. Dla wielu wykładowców jest to poważny próg do pokonania. Dlaczego? Czyżby wykładowcy, pedagodzy, uczący całe życie innych, sami nie lubili, nie potrafili lub nie chcieli się uczyć? Ten problem można by naświetlić w odrębnych badaniach.

Wskażmy jednak na inne wady e-learningu z punktu widzenia wykładowcy, poza koniecznością nauki. Tymi minusami są na pewno: konieczność żmudnego, starannego przygotowania atrakcyjnych, interaktywnych materiałów, które często nauczyciel ma już „w głowie” i nie musi opracowywać pisemnie i technicznie podczas tradycyjnych zajęć, wystarczy. Następnie: brak bezpośredniego kontaktu ze studentami, co utrudnia oddziaływanie własną osobowością na zainteresowania i motywacje studentów, a nawet na poziom ich uwagi w sytuacji dydaktycznej. Utrudniona ocena studenta spowodowana brakiem możliwości obserwacji na zajęciach, oceny umiejętności dyskusowania, formułowania myśli

też jest niewątpliwie wadą, jednak należy dodać, że prowadzący kurs e-learningowy ma do dyspozycji inne narzędzia oceny studentów. Wadą jest także trudność oceniania na egzaminie, chyba że odbywa się on w formie tradycyjnej, lub przy komputerach, ale w obecności nauczyciela np. w sali komputerowej. Nauczyciel musi być także dostępny dla studentów poza ustalonymi godzinami swojej pracy objętymi tzw. pensum, ponieważ w nauczaniu e-learningowym ważne jest szybkie reagowanie na pytania studentów i sprawdzanie ich prac, prowadzenie dyskusji, a nawet spotkań grupowych w przestrzeni wirtualnej czy blogów (Madden, 1999, s. 1-3).

Zaletami e-learningu, z punktu widzenia wykładowcy, są np.: praca w dowolnym czasie, możliwość indywidualnego kontaktowania się ze studentami oraz indywidualnego kierowania ich procesem uczenia się (np. dobieranie tempa pracy czy zakresu podawanych treści nauczania, częstotliwość kontaktu, motywowanie itp.). Plusem jest też możliwość umieszczania interesujących materiałów i odsyłania do dodatkowych treści rozszerzających wiedzę (np. dla chętnych, zdolniejszych czy bardziej zainteresowanych danym przedmiotem studentów).

Zdecydowaną korzyścią wynikającą z korzystania z e-learningu, jest możliwość powtórnego wykorzystania raz przygotowanych zasobów, co zostało już wspomniane w tym artykule podczas omawiania technicznej strony e-learningu. Wielokrotne powtarzanie tego samego materiału, które dla wielu osób może być nużące, wcale nie występuje w przypadku kształcenia na odległość. Po przygotowaniu materiałów dla studentów, udostępniamy je podczas kolejnych edycji tego samego przedmiotu, zawsze mając jednak możliwość ich zmiany dla kolejnych grup. Można na przykład pozostawić trzon, ale dodać lub odjąć część informacji, zmienić testy lub sposób zaliczenia. Decydując się na uczenie w formie e-learningu - wykładowca tak naprawdę poświęca swój czas studentom w sposób bardziej wartościowy, bo oparty na kontakcie indywidualnym, dyskusjach, przekazywaniu dodatkowej wiedzy i rozwiewaniu wątpliwości, a także inspirowaniu ich do pracy (również w grupach) i rozwijania swoich zainteresowań z dziedziny kursu. Podaje im wcześniej przygotowany materiał oraz zadania, ale nie pozostaje maszyną do nauczania, tylko mistrzem swojej dziedziny wiedzy (Oziewicz, 2013, s.15).

Atrakcyjność kursu, a więc łatwość przyswojenia materiału, zależy od kreatywności prowadzącego. W pewien sposób podważa to wspomniany zarzut o niemożliwości oddziaływania własną osobowością – to jest możliwe, jednak w inny sposób.

Format zajęć online pozwala przekazywać i zdobywać wiedzę w sposób inny niż działa się to dotychczas. Jest ona równie rzetelna, ale zbierana interaktywnie i systemowo – wynika z doświadczeń i opinii wnoszonych również przez studentów. Taki sposób nauczania umożliwia także korzystanie z możliwości i zasobów internetu. Przede wszystkim jednak zachowuje autorytet wykładowcy, przy jednoczesnym pozbyciu się anonimowości typowej dla tłumu studentów, oraz sztywnej hierarchiczności pomiędzy wykładowcą a studentem, niejednokrotnie utrudniającej kontakt i możliwość pogłębiania zdobywanej wiedzy poprzez relację uczeń-mistrz (Oziewicz, 2013, s.17)

6. E-learning z punktu widzenia designera kursu

Prowadzący kurs nie musi prowadzić swoich zajęć sam, nie musi wszystkiego wiedzieć od razu. Na każdej platformie e-learningowej powinien być ktoś, kto pomoże zarówno prowadzącemu jak i studentom z wszystkimi kwestiami i problemami technicznymi. Ta osoba to odpowiednio przygotowany instructional designer - designer kursu, czyli konsultant do spraw platformy. Pracę takiej osoby powinno się od razu podzielić na dwa, różne obszary - dla studentów i dla prowadzących, ponieważ jest to zupełnie inny rodzaj pracy.

Student na początku nauki e-learningowej potrzebuje swego rodzaju przewodnika. Nie każdy, ponieważ niektóre osoby intuicyjnie radzą sobie z internetem, jednak większość z nich

w mniejszym lub większym stopniu potrzebuje wskazówek dotyczących samego poruszania się po platformie, trafienia na forum, czat czy do kursu. Naturalnie designer kursu nie wysyła każdemu z osobna instrukcji, najczęściej jest ona podana kursantom na wstępie, w formie... króciutkiego kursu, który wyjaśnia wszystko krok po kroku. To jednak nie wyczerpuje tematu i zawsze pozostają pytania oraz wątpliwości, które należy jak najszybciej rozwiązać, aby uniknąć późniejszych błędów. Z czasem rola przewodnika jest coraz mniej znacząca dla studenta, a poruszanie się po platformie staje się dla niego niemalże automatyczne. Z biegiem czasu pytania studentów stają się więc coraz rzadsze i zmieniają tematykę na np. pomoc w rozwiązaniu problemu z brakiem dostępu do internetu, pomoc pobrania lub rozpakowania pliku w jakimś dziwnym formacie itd.

Prowadzący kurs (wykładowca) natomiast potrzebuje również pomocy technicznej, ale zupełnie z innej strony. Jest to pomoc przy korzystaniu z narzędzi platformy (edytorów: artykułów, testów, sond, ankiet, modułów, zadań itp) oraz tworzeniu kursu. Potrzebuje on więc głównie pomocy w tworzeniu materiałów oraz obsłudze dziennika (gdzie przedłużyć termin rozwiązania zadania, jak je anulować itp.). Czasami prowadzący jest szanowanym specjalistą w danej dziedzinie i potrafi teoretycznie stworzyć taki kurs, jednak brakuje mu umiejętności technicznych. Wtedy designer kursu może służyć jako przedłużenie jego dłoni tworząc technicznie cały kurs oraz ucząc prowadzącego, jak powinna robić to sama w przyszłości.

Dla osoby pełniącej funkcję pomocnika studenta i prowadzącego istotne są więc takie cechy jak cierpliwość i zaangażowanie, powinno się wymagać od niej również wysokiej kultury osobistej i uprzejmości. Najważniejsze są jednak kwalifikacje takiej osoby: umiejętność tworzenia kursów i poruszania się po platformie. Ważny jest również wolny czas i dyspozycyjność, ponieważ taka praca odbywa się z dowolnego miejsca na ziemi, w którym znajduje się internet, ale o różnych porach dnia i nocy. Jest to idealna praca dla studenta, który ma możliwość dostosowania swoich godzin pracy do planu zajęć, a także poznaje narzędzie, z którym być może kiedyś mógłby pracować, gdyby sam zdecydował się rozwijać ścieżkę zawodu nauczyciela akademickiego.

7. Skuteczność e-learningu

W Polsce i na świecie prowadzone są już pierwsze badania nad skutecznością nauczania zdalnego. Na podstawie swoich badań Anna Szablowska-Midor wyróżnia trzy czynniki, które mogą obniżać skuteczność e-learningu. Pierwszym z nich są problemy techniczne. Studenci, kiedy się z nimi spotykają, oczekują natychmiastowej pomocy oraz ich rozwiązania, co – w ich opinii – nie jest dostatecznie spełniane (Szablowska-Midor, 2009, s.163-164). Im więcej takich problemów się pojawi, tym mniej chętnie studenci będą podchodzili do wykonywania swoich obowiązków związanych z kursem e-learningowym i tym mniejszą będzie miał on skuteczność w nauczaniu.

Drugim czynnikiem jest praktyczny aspekt danej dziedziny, który jest niewystarczająco dobrze ukazywany w nauczaniu e-learningowym. Możliwe, że wynika to z niedoskonałości metod i materiałów (Szablowska-Midor, 2009, s.163-164). Możliwe, że w przypadku dziedzin obejmujących dużą ilość ćwiczeń praktycznych, wskazane byłoby zastosowanie blended-learningu.

Trzecim czynnikiem wskazywanym przez Szablowską-Midor są trudności studentów w kontaktach na forach dyskusyjnych. Autorka zauważa, że wolą oni zrobić to w kontakcie bezpośrednim, spotkać się z prowadzącym i innymi studentami aby omówić moduły oraz zaliczenia.

Czynniki te należy ograniczać do minimum, podczas stosowania e-learningu. Wskazują one także, że każdy kurs należy dogłębnie przemyśleć i zastanowić się czy i kiedy

potrzebne są spotkania stacjonarne lub czy i kiedy wskazany jest e-learning lub blended learning.

8. Podsumowanie

E-learning można uznać za szczególnie dobrą formę dla osób młodych, niezastąpioną zwłaszcza przy rozproszonej terytorialnie grupie, która miałaby trudności w zebraniu się w jednym miejscu. Jest on też świetną formą kształcenia dla osób z pewnym doświadczeniem zawodowym, które nie potrzebują już tak dużo treningu umiejętności praktycznych. Atrakcyjny może być zwłaszcza blended learning – szczególnie w przypadku studiów wymagających bezpośredniego udziału studenta w zajęciach, np. na warsztatach czy laboratoriach.

Bibliografia:

DŹĘGA, D. 2013. *Metodyka przygotowania kursów e-learningowych z uwzględnieniem pigulek wiedzy*. w: DABROWSKI, M. ZAJĄC, M. *Rola e-edukacji w rozwoju kształcenia akademickiego*. Warszawa: Fundacja Promocji Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, s. 140-147, ISBN 978-83-63127-11-4.

KALAMAN, M. R. 2012. *Wybrane problemy doboru do roli zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej*, w: *Rynek pracy pedagogów. Bariery i perspektywy*, (red.) A. WATOŁA, K. WÓJCIK, Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu. s. 177-197. ISBN: 9788362897247.

KALAMAN, M.R., STRZELEC, M. 2013. *Nowoczesne formy nauczania w Służbie Więziennej*, w: *20 lat działalności Polskiego Towarzystwa Penitencjarnego. Refleksje i impresje jubileuszowe*, (red.) K. JĘDRZEJAK, M.R. KALAMAN, R. POKLEK, Kalisz: Polskie Towarzystwo Penitencjarne, Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej. s. 159-179. ISBN: 9788388411090.

KUPISIEWICZ, C. 2012. *Podstawy dydaktyki*. Warszawa: Wyd. Graf Punkt, ISBN 978-83-7587-922-3.

MADDEN, D. 1999. *17 elementów dobrego kursu on-line*. Revised Aug. Nr 3. ss. 1-3, ISSN: 0932-383X.

OKOŃ, W. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: PWN, ISBN 83-89501-19-8.

OZIEWICZ, M. 2013. *Nauki humanistyczne w formacie on-line – wykorzystanie amerykańskich doświadczeń*. w: DABROWSKI, M. ZAJĄC, M. *Rola e-edukacji w rozwoju kształcenia akademickiego*. Warszawa: Fundacja Promocji Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, s. 11-18, ISBN 978-83-63127-11-4.

SZABŁOWSKA-MDOR, A. 2009. *Skuteczność e-learnigu w geoinformatyce – badanie opinii studentów*. w: DABROWSKI, M. ZAJĄC, M. *E-edukacja – analiza dkonań i perspektyw rozwoju*, Warszawa: Fundacja Promocji Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, s. 159-165, ISBN 978-83-927446-5-8.

SZAWŁOWSKA, K. 2013. *Propedeutyka kształcenia na odległość*. <https://open.kul.lublin.pl/kurs.html?op=5&zbid=37&aid=77&powid=103&kstart=0> (22.10.2013).

Resume: The article explains the concept of e-learning and blended learning mainly in didactical aspect. It describes the advantages and disadvantages of e-learning from the perspective of academic teacher, instructional designer and student, both from a theoretical and an empirical point of view. The conclusions of the article allow you to define e-learning and blended learning as a modern and future-oriented form of learning in higher education.

Kontakt:

TRUSKOLASKA JUSTYNA

prowadzący zajęcia w formie blended learningu,

dr, adiunkt Katedra Pedagogiki Rodziny

Instytut Pedagogiki

Katolicki Uniwersytet Lubelski

ul. Ofiar Katynia 6,

37-450 Stalowa Wola, Polska

e-mail: justyna.truskolaska@kul.pl

TORUJ NASTURCJA

instructional designer

Instytutu Psychologii

Wydział Nauk Społecznych

Katolicki Uniwersytet Lubelski

al Raławickie 14

Lublin, Polska

e-mail: nasturcja.toruj@kul.pl